

МЭДЭЭЛЛИЙН АЮУЛГҮЙ БАЙДЛЫН ТАЛААРХИ ЗАРИМ ОРНЫ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

Ч. Базар (Ph.D)

Өнөөгийн эрчимтэй цахимжиж буй болон даяарчлагдаж байгаа дэлхийд улс орнууд мэдээллийн аюулгүй байдлаа хэрхэн хамгаалах нь маш өргөн хүрээний асуудал болж байна. Учир нь мэдээллийн аюулгүй байдал Үндэсний аюулгүй байдлын салшгүй нэг хэсэг мөн.

Энэхүү илтгэлийн хүрээ нь Йоханнесбургийн зарчим, Үндэсний аюулгүй байдал ба төрийн нууцийн зохицуулалт, хувийн мэдээллийн нууцлалт, мэдээллийн аюулгүй байдал-нууц эх сурвалжийг хамгаалах зэрэг асуудлыг зарим улс орнууд ялангуяа пост коммунист орнууд хэрхэн зохицуулсан байдлыг товч танилцуулан, дүгнэлт гаргаснаар хязгаарлагдана. ,

Үндэсний аюулгүй байдал ба Мэдээллийн эрх чөлөө

Мэдээлэл нь хүн төрөлхтний өнөөгийн хөгжил (хувь хүн, хамт олон, улс гүрэн, төдийгүй дэлхийн хамтын нийгэмлэгийн амьдралд)-д шийдвэрлэх хүчин зүйл болж байна. Нөгөө талд, мэдээллийг хувь хүн, нийгэм, төрийн ашиг сонирхолд харшаар ашиглах тохиолдолд улс төр, нийгэм, эдийн засаг, олон улсын харилцааны хүрээнд маш их хор уршиг учруулах үр дагавартай. Үүнээс үүдэн иргэн, байгууллага, төр өөрөө мэдээлэл чөлөөтэй олж авах, түгээх, ашиглах эрхийг хамгаалахаас гадна учирч болох аюул занал, бусад хүчин зүйлийг зөв мэдэрсэн, мэдээллийн улсын нөөцийг хамгаалах, түүнийг ариг гамтай зарцуулах зэргийг тодорхойлон томьёолсон мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлогыг цогцоор бий болгох нь цаг үеийн тулгамдсан, зүй ёсны асуудал юм.

Өнөөдөр Монгол Улсад Төр, байгууллага, хувь хүний нууцын тухай багц хуулиуд (1995), Улсын нууцын жагсаалт батлах тухай хууль (2004), Үндэсний аюулгүй байдлын тухай үзэл баримтлал зэргээс өөр мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах эрх зүйн зохицуулалт алга байна. Тийм учраас юуны өмнө мэдээлэл бий болгох, цуглуулах, боловсруулах, хуримтлуулах, хадгалах, хайх, түгээх, түүнчлэн мэдээлэл болон мэдээлэлжүүлэлтийг хамгаалах асуудлыг зохицуулсан хууль /хэд хэдэн хууль байж болно/ гаргах шаардлага байна.

Гол томьёолол нь нэгд, Үндэсний аюулгүй байдал алдагдах нь улс оршин тогтнох, иргэдийн эрх, эрх чөлөөний аюулгүй байдал алдагдах ноцтой үр дагавартай тул нууцыг чанд хамгаалах учиртай, Хоёрт, Үндэсний аюулгүй байдал, түүнийг хамгаалах асуудал нь мэдээллийн эрх чөлөөг түгээн дэлгэрүүлэх, мэдээллийн чөлөөт урсгалд хязгаарлалт болох ёсгүй гэдэгт тулгуурлавал зохино. Анхаарах зүйл нь мэдээллийн эрх чөлөө нь үндэсний аюулгүй байдал, төр, байгууллага, хувь хүний нууцын тухай хуулиар хамгаалснаас бусад мэдээлэлд хамаардаг ойлголт.

Үндэсний аюулгүй байдал ба төрийн нууц

Мэдээллийн салбар дахь техник, технологийн асар хурдацтай хөгжил нь төрийн хүслээс үл хамааран иргэдийн мэдээлэл хүлээн авах чадавхид маш хүчтэй, хурдтай нөлөөлж байна. Энэ тохиолдолд төр мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлогын хүрээнд:

Нэгдүгээрт, Үндсэн хуулиар олгогдсон иргэдийн мэдээлэл хайх, хүлээн авах, ашиглах эрх, эрх чөлөө чөлөөтэй хэрэгжих орчинг бүрдүүлэх,

Хоёрдугаарт, Мэдээллийн технологийн хөгжлийг даган төрийн нууцад хамаарах

мэдээлэл алдагдах магадлал өндөр байгааг харгалзан төрийн нууцын хууль тогтоомж, түүнийг хэрэгжүүлэх механизмыг улам боловсронгуй болгох, төрийн нууцын хадгалалт хамгаалалтыг сайжруулах, чангатгахад чиглэсэн зохион байгуулалтын, техникийн шинжтэй цогц арга хэмжээг иргэдийн мэдээлэл олж авах эрхийг хохироохгүйгээр авч хэрэгжүүлэх,

Гуравдугаарт, Төрийн байгууллага, албан тушаалтны үйл ажиллагааны үндсэн зарчмууд болох хууль ёсны болон ил тод байх зарчмыг төрийн бүх шатны байгууллагад жинхэнэ ажил хэрэг болгох,

Дөрөвдүгээрт, Төрийн нууцыг хамгаалах нь төрийн хүлээсэн шууд үүрэг хэдий ч энэ асуудал аливаа улс, үндэстний үндэсний аюулгүй байдлыг хангахтай шууд хамааралтай учраас төрийн нууцад хандах иргэдийн нийгмийн ухамсар, ёс зүйн хандлагыг эрс өөрчлөхөд илүүтэй анхаарал хандуулах болсон байна.

Мэдээллийн аюулгүй байдал ба гадаад улс орнуудын зохицуулалт

Мэдээллийн аюулгүй байдал ба хүний эрхийг хангах хоёрыг зөв зохицуулах үүднээс олон орон энэ чиглэлийн хуулиндаа ихээхэн анхаарч иржээ. Зарим орны эрх зүйн тэдгээр зохицуулалт нь манай орны эрх зүйн шинэчлэлтэд ч гэсэн санаа оноо нэмэрлэж болох юм.

Йоханнесбургийн зарчмууд:

Энэ баримт бичиг нь мэдээлэл хайх, олж авах, хэлэх эрхийг цаг хугацаанд нь үндэсний аюулгүй байдлыг хамгаалах тусгай шалтгаанаар хязгаарлагдаж болно гэдгийг хүлээн зөвшөөрдөг. Гэвч, үндэсний аюулгүй байдал нь мэдээлэл олж авахыг хязгаарлаж чадахгүй. Йоханнесбургийн олон зарчим дараахи нууцлалын хуулийн асуудалтай холбоотой байна. Үүнд,

Зарчим 2: Үндэсний аюулгүй байдлын хууль ёсны ашиг сонирхол

А/ Хязгаарлалт нь цэргийн дайралт зэрэг гадаад эх сурвалжаас, эсвэл Засгийн газрыг унагах зөрчлийг өдөөн хатгах зэрэг дотоод эх сурвалжаас, хүч хэрэглэхэд хариу үзүүлэх хүчин чадал, аюул заналын эсрэг улсын оршин тогтнол, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдлыг хамгаалах үр дүн, бодит зорилгогүй бол үндэсний аюулгүй байдлын шалтгаан нь хууль ёсны болж зөвтгөгдөхгүй.

Б/ Ялангуяа, бэрхшээл, саад, буруу үйлдлээс Засгийн газрыг хамгаалах, төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны талаархи мэдээллийг нууцлах, үйлдвэрлэлийн үймээн самууныг нууцлан дарах зэргээр үндэсний аюулгүй байдалтай холбоогүй ашиг сонирхлыг хамгаалах үр дүн, бодит зорилго байвал үндэсний аюулгүй байдлын шалтгаанаар уг хязгаарлалтыг хууль ёсны гэж үзэж зөвтгөж болохгүй.

Зарчим 15: Нууц мэдээллийг задруулах талаарх нийтлэг журам

Хэрэв нэгд, Мэдээллийг задруулах нь бодитоор хохирол учруулаагүй, үндэсний аюулгүй байдлын хууль ёсны ашиг сонирхолд хохирол учруулаагүй бол, хоёрт, мэдээллийг мэдэх нийтийн ашиг сонирхол задруулснаас үүсэх хор хохирлоос илүү бол хэн ч мэдээллийг задруулсныхаа төлөө үндэсний аюулгүй байдлын шалтгааны дор шийтгэгдэх ёсгүй

Зарчим 16: Төрийн албаны хүрээнд олж авсан мэдээлэл

Мэдээлэл олж авах гэсэн нийтийн ашиг сонирхол нь илчилснээс гарах хохирлоос илүү байвал төрийн албаны шугамаар олсон мэдээллийг илчилбэл үндэсний аюулгүй

байдлын шалтгаанаар ямар нэг хохирол учруулсан гэж хэнийг ч авч хэлэлцэхгүй.

Эдгээр зарчмийг дэлхийн улс орнууд нууцын хууль тогтоомжийн шинэтгэл хийхдээ гол төлөв удирдлага болгодог байна.

Үндэсний аюулгүй байдал ба төрийн нууцийн зохицуулалт пост коммунист орнуудын жишээн дээр

ОХУ, Киргизийн БНУ, Таджикстан, Туркменстан, Украин, Гүрж, Казакстан, зэрэг улсын хуулиудад төрийн нууц (Улсын нууц)-ын тодорхойлолт, нууцын хамрах хүрээ, нууцлах хугацаа, нууцлалыг хэрхэн ил болгох, нууцыг тогтоох субъект зэргийг маш тодорхой тусгасан байдаг аж. Тухайлбал, Туркменстан, Украин, Киргиз, Гүрж, Казакстан зэрэг улс нь төрийн нууцыг тодорхойлсон гол томъёолол нь зөвхөн мэдээлэл гэжээ. Үүгээрээ манай хуулиас ялгаатай байна. Туркменстан, Киргиз, Казакстаны хуульд “төрийн нууцын жагсаалтад орсон мэдээлэл нь нууц” гэсэн бол Украин, Гүржийн хуульд “Задруулбал үндэсний аюулгүй байдалд хор хохирол учруулах мэдээлэл” гэж нарийвчилсан байна.

Монгол Улсын Төрийн нууцын тухай хуулийн 3-р зүйлд “Төрийн нууц гэж Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу төрийн нууцад хамааруулсан, тус улсын гадаад бодлого, эдийн засаг, шинжлэх ухаан, техник-технологи, батлан хамгаалах, тагнуул, сөрөх тагнуул, гүйцэтгэх ажилтай холбоотой бөгөөд задруулбал үндэсний аюулгүй байдалд хор хохирол учруулахуйц мэдээллийн томъёолол, дүрс зураг, дохио тэмдэг, техник-технологийн шийдэл болон үйл ажиллагааны хэлбэрээр өөртөө агуулж байгаа мэдээ, баримт бичиг, эд зүйл, объект, үйл ажиллагааг хэлнэ” гэж тодорхойлсон. Үүнд мэдээлэл төдийгүй баримт бичиг, эд зүйл, объект, үйл ажиллагааг хүртэл төрийн нууцад хамаарах бөгөөд дээрх хүрээ нь бусад орны хуулийн хамрах хүрээнээс өргөн байгаа нь харагдаж байна.

ОХУ, Украин, Туркменстан, Таджикстаны хуулийг харьцуулахад үзэхэд бүтцийн хувьд ижил төстэй байсан бөгөөд харин агуулгын хувьд ОХУ, Украин, Тажикстаны хуульд нууцад хамааруулах мэдээллийн жагсаалтыг шууд тогтоож өгсөн байна. Украин, Гүржийн хууль нь илүү их дэлгэрэнгүй нэр томъёоны тайлбарыг нарийвчлан гаргасан, нууцад хамаарах мэдээллийг боловсруулах, хадгалах, хамгаалах гэх мэт технологийн үе шатны зохицуулалтын журмыг тодорхой тусгаж оруулжээ.

Төрийн нууцын хамрах хүрээг ОХУ, Украин, Гүрж улсад батлан хамгаалах /цэргийн/ салбар, шинжлэх ухаан, техник, эдийн засгийн салбар, эдийн засаг, улс төрийн гадаад харилцаанд тагнуул, сөрөг тагнуул, эрэн сурвалжлах үйл ажиллагаа гэж заасан байна. Энэ нь Монгол улсын төрийн нууцын хүрээг томъёолсонтой нэлээд төсөөтэй боловч Украин, Монгол улсын хуулинд “Үндэсний аюулгүй байдал” гэж тусгайлан оруулжээ.

Манай хуулиар масштабаас хамаараад газрын зураг бүгд нууцад хамаарахаар байхад, Казахстан, Тажикстан болон Украины хууль тогтоомжинд газрын зургийн нууцлалтай холбоотой заалтууд орсон ч энэ нь зөвхөн цэрэг, дайны зориулалтаар ашиглах тохиолдол буюу эсвэл эдийн засгийн мэдээлэл агуулсан үед (Казахстан, Тажикстан) газрын зургийн өгөгдлүүдийг нууцалсан байдаг. Харин ч Төрийн нууцын тухай Гүржийн хуулинд “цэргийн зориулалттай тусгай газрын зургаас бусад” газрын зургийг нууцад ангилахыг хориглосон зүйл байна.

Нууцалж болохгүй мэдээллийн хүрээнд юуг нууцалж болохгүйг Монгол улсын хуулинд тодорхой заагаагүй байдаг. Төрийн нууцын тухай Оросын Холбооны Улсын хуулинд алт болон бэлэн мөнгөний нөөц, төрийн өндөр, дээд тушаалын албан хаагчдын эрүүл мэндийн байдлыг төрийн нууц гэж үзэх ёсгүй гэж заажээ. Түүнчлэн ОХУ-ын Төрийн нууцын тухай хуульд:

- Онц байдал, хүн амын эрүүл мэнд, аюулгүй байдалд аюул учруулах үйл явдлууд, байгалийн гамшиг, тэдгээрийн талаархи урьдчилсан мэдээлэл;
- Хүрээлэн байгаа орчин, эрүүл мэнд, эрүүл ахуй, боловсрол, соёл, хөдөө аж ахуйн байдал, түүнчлэн гэмт хэргийн нөхцөл байдал;
- Онцгой эрх, төрөөс иргэд, албан хаагч, байгууллага, аж ахуйн нэгжид олгож буй хөнгөлөлт, нөхөн төлбөр;
- Хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчиж байгаа тухай баримт;
- ОХУ-ын валютын нөөц, алтны нөөцийн хэмжээ;
- Төрийн өндөр албан тушаалтны эрүүл мэндийн байдал;
- Төрийн байгууллага, түүний албан тушаалтны хууль бус үйлдлийн тухай мэдээллийг нууцалж болохгүй гэжээ.

Туркменстанд хүний эрх, эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхол, түүнчлэн хувь хүний аюулгүй байдал, эрүүл мэндэд нь аюул учруулж болох мэдээллийг нууцад хамааруулж болохгүй гэж хуульчилсан байна. Орос, Туркменстаны хуулиар иймэрхүү төрлийн мэдээллийг төрийн нууц гэж үзсэн албан тушаалтанд хариуцлага хүлээлгэхээр тусгасан байгаа нь хуулийн хэрэгжилтийг нэлээд өндөрсгөж байгааг харуулж байна.

Гүржид олон улсын гэрээ хэлэлцээр, мөн байлдааны зориулалттай тусгай газрын зургаас бусад газрын зураг, төрийн өндөр дээд албан тушаалтны эрүүл мэндийн байдал, авлига, албан тушаалтнуудын хууль бус үйлдэл, гэмт хэргийн нөхцөл байдлын талаархи мэдээллийг нууцалж болохгүй гэжээ. ОХУ, Туркменстан, Киргиз, Гүрж, Казахстаны хуулиудад нууцалж болохгүй мэдээллийн хүрээг тодорхойлсон нь, Украин, Казахстан улсын хуулиудад нууцад хамаарах мэдээлэл олж авах хүсэлт гаргах, нууц мэдээлэл олж авах эрхийг баталгаажуулсан нь манайд жишиг болохоор байна.

Нууцлах хугацааны хувьд ОХУ, Туркменстан, Казахстан улсын хуулийн дэвшилттэй заалт нь 5 жил тутамд нууцад хамаарах эсэхийг шалгаж, зэрэглэлийг хянаж, шаардлагагүй гэж үзвэл ил болгодог байна. Харин нууцлах хугацааг зэрэглэлээс хамааруулан Украинд 30 жилээс хэтрэхгүйгээр, Гүржид 20 жилээс ихгүй, Казахстанд 30 жилээс хэтрэхгүй байхаар хуульчилсан байхад Монгол Улсад 60 хүртэл жилийн хугацаагаар зарим категорийг байнгын нууц байхаар зохицуулжээ. 30 жил, (маш нууц) 10 жил, (нууц) 5 жил хүртэл байна.

Ихэнх орны тухайлбал, Казахстан, Туркменстан зэрэг улсын хууль тогтоомжийн давуу тал нь ангиллын хугацааг албан ёсоор тавихаас зайлсхийж, “Төр болон ард түмний ашиг сонирхол” эсвэл “Онцгой нөхцөлд” л байнга нууцлахыг зөвшөөрсөн байх бөгөөд харин бусад орны хууль тогтоомж нь нууцын ангиллын хугацаа дууссаны дараа нээлттэй болгох зарчим баримталдаг аж. Гүрж, ОХУ-д төрийн нууцыг ил болгох үндэслэлээ олон улсын нөхцөл байдлын улмаас тухайн мэдээллийг ил болгохоор үүрэг хүлээсэн, тухайн мэдээллийг нууцлах шаардлагагүй болсон, тогтоосон хугацаа дуусгавар болсон зэргээр хязгаарласан байна. Манайд нууцын ангилалд хамаарах мэдээллийг ил болгох талаар Төрийн нууцын тухай Монгол Улсын хуулинд цаашид нууцлах шаардлагагүй гэж үзэх нөхцөл байдал шинээр үүсэх, ангиллын нууцлах хугацаа дууссах, бусад үндэслэл гэж тодорхойлжээ.

Нууцын зэрэглэлд хамааруулсан мэдээллийг ил болгох ажиллагааг Засгийн газрын эрх мэдэлтнүүдэд хариуцуулбал (ялангуяа Улсыг аюулаас хамгаалах байгууллага) ямар ч баримт бичгийг нийтэд дэлгэдэггүй гэдгийг бусад орны туршлага харуулж байна. Улсыг аюулаас хамгаалах байгууллага нь угаасаа нууцыг хамгаалах нэрийн дор хүнд суртал гарган байнга нууцлахыг боддог аж.

Монгол Улсад Төрийн нууцын хуулиар нууцад хамаарах мэдээллийг хайж олох нь

хариуцлага хүлээх үйлдэл байдаг бол Украин, Казакстан улсын хуулиудад нууцад хамаарах мэдээлэл олж авах хүсэлт гаргах, нууц мэдээлэл олж авах эрхийг баталгаажуулсан нь эх сурвалжтай холбоотой аливаа хэрэг маргаан дээр шүүх хуралдаан дээр үр дүнтэй ашиглагдаж болох ач холбогдол бүхий зохицуулалт гэж үзэж байна.

Их Британи Умард Ирландын Нэгдсэн Вант Улсын зохицуулалт

Англи улсад Төрийн нууцын талаархи 1989 оны акт голлох үүрэгтэй үйлчилдэг. Энэхүү акт нь төрийн мэдээллийн тодорхой хэлбэрүүдийг хууль бусаар олж авах явдлаас урьдчилан сэргийлэх үндсэн зорилгын хүрээнд, мөн 1911 оны актын нэгэн хэсэг болсон арга хэрэгслээс бусад аргаар албан тушаалтан бусад этгээдүүд мэдээллийг эрх мэдэлгүйгээр задруулахаас урьдчилан сэргийлэх үндсэн агуулгыг багтаадаг. Төрийн нууцыг илүү сайн хамгаалахын тулд энэхүү акт нь эрх мэдэлгүйгээр бичиг баримтыг задруулахаас урьдчилан сэргийлэхэд анхаарах, төрийн албан хаагч болон Хатан хааны албан хаагчид үүргээ үл биелүүлэх, хууль бусаар бичиг баримтад хориг тавих нь гэмт үйлдлийн шинжийг бий болгох явдлыг бүрдүүлжээ.

Төрийн нууцын актаар хамгаалагдсан мэдээлэл нь аюулгүй байдал, тагнуултай холбоотой, Батлан хамгаалахтай холбоотой, олон улсын харилцаа, гадаад улс орон, олон улсын байгууллагаас ирсэн нууц, итгэмжит, гэмт хэрэг, тусгай мөрдлөгийн бүрэн эрхтэй холбоотой мэдээлэл гэсэн 4 ангилалд багтана. Аюулгүй байдал, тагнуултай холбоотой мэдээлэл гэдэгт юу багтахыг авч үзвэл аюулгүй байдал, тагнуулын ажиллагаа, түүний нэг хэсэг, түүнд дэмжлэг үзүүлж буй ажил зэрэг нь хамаарна. Аюулгүй байдал, тагнуултай холбоотой мэдээлэлд эдгээр ажиллагаагаар болон дэмжлэг үзүүлж буй хүмүүс, бусад этгээдийн шилжүүлсэн болон тэдгээрт байгаа мэдээлэл хамаарна. 1989 оны Акт нь аюулгүй байдал, тагнуулын ажиллагаа гэж юу болохыг тайлбарлаагүй байдаг ч бичигдмэл хуулиар дараахи ажиллагааг оруулж болохоор заажээ. Үүнд: Аюулгүй байдлын ажиллагаа, Нууц тагнуулын ажиллагаа, Төв штабын Ерөнхий нийгэмлэгийн ажиллагаа багтана.

Гэмт хэрэг, тусгай мөрдлөгтэй холбоотой мэдээлэл гэдэгт эрх мэдэлгүйгээр задруулсан доорхи мэдээлэл хамаарна: Үүнд:

- Гэмт хэрэг үйлдсэний үр дагавар
- Хууль ёсны үйлдлээс гадуур өнгөрөхөд дэмжлэг үзүүлж буй арга хэрэгсэл
- Хууль ёсны хамгаалалтад буй хүмүүст сөрөг нөлөө үзүүлэх бусад үйлдэл, ажиллагаа
- Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, сэжигтэй этгээдийг яллах, цагаатгахтай харшлах үйлдэл зэрэг болно.

ХБНГУ-ын зохицуулалт:

Тус улс нь Мэдээллийн эрх чөлөөний хуулиар гол зохицуулалтаа хийгээд “хариуцлага”-ын талаар Эрүүгийн хуулиндаа тусгасан нь дэвшилттэй буюу аль болох нээлттэй байх зарчмыг хэрэгжүүлэхэд илүү дөхөмтэй болсныг судлаачид тэмдэглэдэг. ХБНГУ-ын Эрүүгийн хуулиар “Бие даасан, ардчилсан Үндсэн хуулийн журам болон олон улсын зэвсэгт хяналт тавих гэрээг зөрчсөн Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улстай гэрээ хэлэлцээр байгуулсан талуудаас нуун дарагдуулсан баримтуудыг төрийн нууцад хамааруулахгүй” гэж хуульчилжээ. Германы “Мэдээллийн эрх чөлөөний хууль”-д задалж болохгүй мэдээллийн хүрээг заасан байдаг. Үүнд:

- Хэрэв мэдээллийг задалсан нөхцөлд олон улсын харилцаа, Германы Зэвсэгт хүчний цэргийн аюулгүй байдал, дотоодын болон гадаадын аюулгүй байдлын сонирхол, санхүүгийн монополийн эсрэг болон журамлах эрх бүхий газрын хяналт тавих үүрэг, гадаад санхүүгийн хяналтын асуудал, хууль бус гадаад

худалдаанаас урьдчилан сэргийлэх гэсэн арга хэмжээ, одоо явагдаж буй хууль эрх зүйн үйл явц, хүн бүр шударга хуулийн үйлчилгээ авах эрх, ба эрүүгийн, засаг захиргааны болон сахилга батын холбогдолтой мөрдөн байцаалтын үйл ажиллагаа зэрэгт хохирол учрахаар байвал;

- Хэрэв мэдээллийг бусдад задруулснаар олон нийтийн аюулгүй байдалд аюул учруулах бол;
- Хэрэв Олон улсын гэрээ хэлэлцээрийн хүрээнд нууцлах шаардлага тавьсан бол эсвэл Агентлагт итгэх итгэл буурах бол;
- Хэрэв тухайн мэдээлэл нь хуулийн зохицуулалтын эсвэл ангилсан мэдээллийн талаархи Материалын болон Байгууллагын Хамгаалалтын Ерөнхий Захиргааны Зохицуулалтын дагуу нууцад хамаарах эсвэл мэргэжлийн холбогдолтой болон тусгай албан ёсны нууцад хамаарах;
- Өөр төрийн байгууллагаас нэг удаа өөрсдийн үйл ажиллагаанаас гадуур мэдээлэл өгөхийг шаардах;
- Хэрэв мэдээллийг задалснаар нийгмийн даатгалын институтын эдийн засгийн сонирхол болон эдийн засгийн ажил хэрэгт холбогдох Холбооны засгийн газрын санхүүгийн сонирхлыг хөндөх бол;
- Нууц мэдээлэл авах, хүртэх гэсэн санал тавьж цуглуулсан үед гуравдагч талын нууцлалыг хадгалах сонирхол нь хүчин төгөлдөр байсан тохиолдолд;
- Холбооны Засгийн Газрын Тагнуулын газар, агентлагууд болон бусад төрийн агентлагууд Германы Аюулгүй Байдлын Актын 10 (3)–р зүйлд заасны дагуу гүйцэтгэж байгаа бол зэрэг болно. Харин дээр дурьдсанаас бусад бүх мэдээлэл нээлттэй, ил тод байдаг байна.

Хувийн мэдээллийн нууцлалт

Нилээд жишиг болохуйц зохицуулалт гэж үзэн Канад улсын “Хувийн мэдээллийн хамгаалалт ба Электрон баримт бичгийн хуулийг илтгэлд оруулж байна. Уг хууль нь хувийн нууц мэдээллийг хамгаалах харилцааг зохицуулдаг. Уг хуулиар хувийн хэвшлийн байгууллагууд бизнесийн үйл ажиллагааны туршид хувь хүний /ажиллагсдынхаа/ мэдээллийг хэрхэн цуглуулах, хэрэглэх болон дэлгэх /задлах/ талаарх бүхий л харилцааг зохицуулдаг байна. Түүнчлэн энэхүү актаар электрон баримт бичгийг хэрэглэхэд тус дөхөм үзүүлэх харилцааг ч зохицуулдаг.

Европын холбоо нь “Канадын хувийн мэдээллийг хамгаалах хууль нь Европын иргэдийн хувийн мэдээллийг хамгаалахад ч шаардлага хангасан зүйн баримт бичиг” гэдгийг батлан хэлдэг. Уг хуулинд “Хувийн мэдээлэл” гэж чухам юу болохыг тодорхой заасан бөгөөд үүнд тухайн бие хүнийг таньж мэдэж болох бүхий л мэдээлэл багтана гэж томъёолжээ. Харин тухайн хүний нэр, эрхлэх ажил болон тухайн ажил олгогч байгууллагын бизнесийн хаяг, утасны дугаар тэрхүү мэдээлэлд хамрагдахгүй аж.

Хуулиар тухайн хүнд дараахи эрхийг олгосон байна. Үүнд:

- Яагаад байгууллага нь тухайн хүний талаарх мэдээллийг цуглуулах, хэрэглэх, ямар тохиолдолд дэлгэх /задлах/ ёстойг мэдэх эрхтэй;
- Тухайн байгууллагаас хувь хүний талаархи мэдээлэл цуглуулах, хэрэглэх, дэлгэх /задлах/ үйл ажиллагаа нь үндэслэлтэй, зүй ёсны байхыг шаардах болон тэрхүү мэдээллийг ямар нэгэн зорилгоор ашиглахгүй байх, тухайн хүний зөвшөөрсний үндсэн дээр хэрэглэх ёстойг шаардах эрхтэй;
- Тухайн байгууллагаас хэн гэдэг этгээд хувь хүний мэдээллийг хамгаалах үүрэг хүлээсэн болохыг мэдэх эрхтэй;
- Тухайн байгууллага нь хувь хүний мэдээллийг хамгаалахдаа нягт нямбай, иж

бүрэн, орчин үеийн шаардлагад нийцсэн байдлаар зохион байгуулж буй эсэхийг шаардах эрхтэй;

- Шаардлагатай үед хувь хүний мэдээлэлд нэвтрэхдээ тухайн хүнээс зөвшөөрөл авах болон анхааруулга өгсөн эсэхийг асуух эрхтэй;
- Тухайн байгууллага хувийн нууцлалын эрхэд үл хүндэтгэсэн байр сууринаас хандсан тохиолдолд тэдний мэдээллийг хамгаалах талаар хяналт тогтоосон эсэх асуудлаар гомдол гаргах эрхтэй зэрэг болно.

Хуулиар тухайн байгууллагад дараахи шаардлагыг тавьдаг. Үүнд:

- Хувь хүний мэдээллийг цуглуулах, хэрэглэх, дэлгэх /задлах/-дээ харилцан зөвшилцөх;
- Тухайн хүний хувийн мэдээллийг цуглуулах, хэрэглэх, түүнчлэн дэлгэх /задлах/-ээс гадна тухайн мэдээлэл ажил хэргийн салшгүй хэсэг учраас
 - Мэдээллийг хууль ёсны дагуу шударгаар цуглуулах
 - Хувь хүний мэдээллийн чиг шугам нь тодорхой, ойлгомжтой, хялбар байх зэрэг болно.

Канадын Стандартын Холбооны гаргасан “Хувь хүний мэдээллийг хамгаалах” загвар кодын үндсэн дээр цуглуулсан, хэрэглэсэн, ил болгох мэдээлэл нь хувь хүний зөвшөөрөлгүйгээр, хууран мэхлэх замаар ашиглагдахыг энэхүү хуулиар хамгаалдаг. Тухайлбал, хуулийг хэрэгжүүлэх зорилгоор мөрдөн шалгахтай болон аюулгүй байдлыг хангахтай холбоотой асуудалд ч энэ нь хамаатай аж.

Мэдээллийн аюулгүй байдал-нууц эх сурвалжийг хамгаалах тухайд

Энэхүү асуудал нь өнгөц харахад Хэвлэл мэдээллийн байгууллага, сэтгүүлчдийн асуудал мэт байвч цаанаа олон нийтийн эрх ашигт нийцсэн, бүр цаашлаад Үндэсний аюулгүй байдал, тэр дундаа мэдээллийн аюулгүй байдалтай холбогдоно.

Олон нийт, улс орны эрх ашигт хохирол учруулахуйц үнэ цэнэ бүхий мэдээллийг ил гаргасан эх сурвалжийг нууц эх сурвалж гэдэг. Олон нийт, улс орны эрх ашигт хохирол учруулахуйц үнэ цэнэ бүхий мэдээллийг ил гаргасан эх сурвалжийн ажил, аюулгүй байдал, гэр бүлийг эрсдлээс сэргийлж сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн байгууллага тухайн эх сурвалжтай холбоотой нэр, ажил, албан тушаал зэрэг мэдээллийг зориудаар нууцалдаг.

Энэ бол эх сурвалжаа эрсдлээс сэргийлсэн хамгаалалт юм. Гүржийн “Үг хэлэх, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөний тухай хууль”, Мексик, Францын “Эрүүгийн хууль”, Индонез, Мозамбик, Туркийн “Хэвлэлийн хууль”-иудад “Мэргэжлийн нууцын эх сурвалж үнэмлэхүй байдлаар хамгаалагдсан байх бөгөөд түүнийг задруулахыг хэн ч шаардах эрхгүй. Үг хэлэх, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг хязгаарлахтай холбогдсон шүүх хурлын явцад нууц мэдээллийн эх сурвалжийг задруулахыг хэнээс ч болов шаардах ёсгүй” гэсэн байдлаар хуульчилдаг. Хязгаарлалт тавих, эх сурвалжийг нэрлэхийг шаардсан шийдвэрийг зөвхөн хуульд нарийвчлан томьёолж заасан үндэслэлээр зөвхөн ардчилсан нийгмийн ашиг сонирхлын үүднээс шүүхээс гаргахыг хүлээн зөвшөөрдөг.

Гэхдээ эх сурвалжийг нэрлэхийг шаардсан шийдвэр гаргах эрхийг шүүх хязгаарлалтгүйгээр эдлэх нь бас ардчилсан засаглалыг хөгжүүлэх зорилгод нийцэхгүй. Шүүхийн эрх мэдлийг хатуу тогтоогоогүй тохиолдолд эх сурвалжаа нэрлэхгүй байх үндэслэлээ тайлбарлах дарамт сэтгүүлчдэд ирсээр байх болно. Бельги, Герман, Филиппин, Армени, Финляндад эх сурвалжийн нууцыг задруулахаас татгалзах эрхийг сэтгүүлчдэд олгосон байдаг боловч тухайн тохиолдлоос хамаарч тодорхой шалгуур, дэг журмын дагуу эх сурвалжийг задруулах шийдвэр гаргах шаардлагыг хуульд тусгайлан заасан байдаг байна.

Дүгнэлт:

Манай улсын хувьд Мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлогыг цогцоор нь авч үзэн, эрх зүйн орчныг төгс бүрдүүлэх нь тулгамдсан асуудлуудын нэг болжээ. Мэдээллийн аюулгүй байдлын талаархи эрх зүйн орчныг бүрдүүлэхдээ уг илтгэлд дурьдсан олон улсад баримталж буй хэм хэмжээ, зарчмыг мөрдлөг болгох нь чухал юм. Тэдгээр зарчим нь мэдээллийг нууцлахдаа иргэд, олон нийтийн мэдээлэл авах эрхийг боогдуулах замаар хийж болохгүй гэсэн гол агуулга дээр үндэслэгддэг.

Мэдээллийн аюулгүй байдал нь хувь хүн, иргэн, байгууллага, хамт олон, төрийн нэгдмэл цогц үйл ажиллагааны үндсэн дээр тогтдог гэдэг чухал зарчмыг мөн хадгалах нь чухал юм. Мэдээллийн аюулгүй байдал нь дан ганц улс орны хэрэг биш нийт дэлхийн улс орнуудын хамтын идэвхтэй үйл ажиллагааны үндсэн дээр оршино гэдэг нь өнөөгийн эрх зүйн орчны бүрдэл, түүний хэрэгжилтийн бас нэг чухал хүчин зүйл нь болох учиртай.

Мэдээлэл технологийн өндөр хурдацтай хөгжлийн энэ үед хувь хүний мэдээллийг нууцлах, түүний хадгалалт хамгаалалт, олон нийтийн эрх ашгийн үүднээс ил болгох зэрэг асуудлыг цогцоор нь шийдэх нь бас нэг чухал асуудал юм.

Нийтэд нь дүгнэхэд, мэдээллийн аюулгүй байдал гэдэг дан ганц нууцлах гэсэн зарчим дээр тогтвол хүний язгуур эрх, эрх ашиг зөрчигддөг учраас нууцлал, нууцалсан мэдээллийн хадгалалт, хамгаалалт, нууцлах хязгаар, цаг хугацаа зэргийг төгс зохицуулж, олон нийтийн мэдээллийн эрх чөлөө, мэдээлэл авах, хүртэх, тараах, түгээх эрх, эрх чөлөөнд ямагт хүндэтгэлтэй хандах учиртайг илтгэлд дурьдсан улс орнуудын эрх зүйн хэм хэмжээ, зохицуулалт харуулж байна.

* * *

Ашигласан эх сурвалж:

- “Хувийн мэдээллийн хамгаалалт ба Электрон баримт бичгийн хууль”. Канад, 2002
- “Датаг хамгаалах тухай хууль” Англи, 1998
- “Хэвлэлийн хууль”. ХБНГУ
- “Мэдээлэл, мэдээжүүлэлт, мэдээллийн аюулгүй байдлын тухай хууль”. ОХУ
- “Йоханнесбургийн зарчим: Үндэсний аюулгүй байдал, Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө болон мэдээлэл хүртэх тухай”. Лондон, 1995
- “Төрийн нууц ба Мэдээллийн эрх чөлөө”. “Глоб интернэйшнл” ТББ, УБ, 2006
- “Мэдээллийн эх сурвалжаа хамгаалах нь”, Ронан Бради. 2004
- “Төрөөс мэдээлэл хэрхэн олж авах вэ”, “Глоб Интернэйшнл”ТББ, “ННФ”, 2007

